

Mitjorn-gran 30 Novembre, 1912

Ayn primé Núm. 12

LLUM

NOVA

Quinzenari independent.

Portaveu de la Secció MINERVA de L' UNIÓN DE MITJORN - GRAN.

REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ

Plasseta, 1.

Mitjorn. — Sant Cristófol.

SUSCRIPCIÓ

A Espanya cada trimestre 0'50 pta.
A fora id. id. 0'60 »

Núm. solt 5.

En Canalejas assassinat

Día 12 d'aquest mes a las onze del dematí, a la Porta del Sol de Madrid mentres anava al compliment del seu deber va tombar, ferit per tres bales disparades per la ma criminal den Manuel Pardiñas, l'Exm. Sr. D. Jusep Canalejas Mendez President del Consell de Ministres.

Eran recents encar relativament els crims comesos en l'assassinat d'en Cánoves, la puñalada a n'en Maura, la bomba del Carré Major, y el segon atentat contra en Maura, a n'els quals s'hi ha afegit ara l'assassinat d'en Canalejas.

¡Fa horror! ¿Ahont hem arribat? Hi ha per pensar si deu ser ver que l'Àfrica comensa a n'els Pirineus. Sembla que hem reulat fins al temps de la Monarquia Visigoda en que formavan cadena també els assassinats en les personas directores de la Nació espanyola.

Als detalls del atentat les coneix tothom y per assó y per ja esser extemporanis, no les repeteix LLUM-NOVA. Mes ja que en l'altra nombre no hi va arribar a temps, *Sa Redacció* vol que consti la seua mes enérgica protesta.

Protestam en primer lloch d'el crim nefast que s'ha comés per esser contrari a la Lley de Deu; despres en nom de la civilització; per havermos privat la ma traidora d'en Pardiñas, del talent d'un gran estadista; perque tombant en Canalejas van tombar amb ell, qui sap si per tampoc tornar a alsarse, molts d'interessants problemes pendents, com el dels Ferrocarrils, el dels Enginyers Industrials, el dels Ports franchs, el de Admissions temporals y molts d'altres; per havermos privat de un amic de la causa autonomista que noitros defendem, puisque ell hauria aprovat la Lley de Mancomunitats salvadora o regeneradora d'Espanya; y finalment en protestam per la taca imborrable que s'ha feta damunt la nostra Patria, taca que mos rebaixa devant les nacions estrangeres.

Una vegada mes volem dir que som antipoli-

tichs, y en especial contraris a tota política nefasta que adment en el seu programa la atentat personal.

LA REDACCIÓ.

¿Progressam?

En lo article anterior, en que vaitx presentar una relació molt concisa de los calendaris de Menorca indicava que després m'ocuparia de la materia agricola en ells continguda.

Avuy, que estich de trempa, vos ne parlaré breument perque mes no hu permeten les dimensions del periódich; sens perjudici de reprendre lo assuntu un altre dia.

Tots els moderns sistemes d'agricultura que preconisan avuy en Solari y tants altres sabis moderns, están continguts en los calendaris de principis del sigle passat, publicats a Mahó per la familia Fábregues.

Aquesta contracció perfeta y acabada, consistent en donar a la terra, una darrera l'altra, les reyas que necessita, perque les plantes arrelin y trobin dins el subsol, l'aigu que se evopora quant els trebays no tenen la deguda fondaria, es a dir, quant en lloch de llaurar, simplement *se escarrassa*; aquesta selecció de llevors, que consisteix en sembrar sempre les mes avantatjades;—aquest sistema d'alternar la agricultura amb la cria y esplotació del bestiar, per produir dins una mateixa finca els fems que han de servir de *abonos* per los grans;—aquest continuat predicar en pro del mellorament de la casta del bestiar y de la seua perfecta manutenció y esment, per conseguir lo augment del mateix y de los seus productes; sembrant noves plantes per ferratges;—les idees modernes sobre propagació dels arbres, especialment les figueres, garrovers, ametlers que donan fruyts directes y ses fuyes dels quals serveixen per aliment de les besties;—tot assó y moltes altres coses, era ja conegut de lo autor o autors dels calendaris de 1804 a 1812, y moltes d'elles estaban establertes a Menorca.

¿Per quina causa, després de cent anys, està tant atrassada encara l'agricultura menorquina? No es perque los nostros pagesos hagian desconegut les ventatges de totes aquelles idees, no. Ells les tenian en práctica ja a les hores; pero no han seguit al peu de la lletra aquells conseys, y en lloch de anar progresivament cap a la perfecció del sistema, se han descuidat, y el bon conrar, que avuy tant se preconisa ha anat enderrera, com els crancs; puis, avuy dia se conra mancu que en los principis del sigle XIX, y en lo demás.... semí, semí.

Un tant, molt s'ha millorat amb lo clówer; pero encara deixa molt que desitjar, puis hi ha finques de Menorca, que no n'han vist una sola mota.

Y basta per avuy. Un altre dia vos donaré un extracte de'ls conseys a-na que m'he referit y veureu que lo que vos he dit es la pura veritat.

V. de B.

EN PERE

A un metge molt famós va aná en Pere a consultar per veure si entre tots dos li fugiria una tos que no'l deixava alenar.

— Aquell metge coneguent que tot era borrarera li va dir tranquilament: Vos estau tant malament que teniu la mort darrera.

— Teniu un pulmó bussins causa de sa vostra tos; y a n'es tel de mes endins hi teniu tres furadins com una pesa de dos.

— Ja teniu com un cedás sa tela de's co, pudrida, un cancer a dins es nas un tumor a dins es bras y sa melsa sufregida.

— Sa vostra sanch es mes blanca que s'aigu des pou redó y es mal que teniu a s'anca que vos ratja y may s'estanca vos durá prest a piló.

— Quant en Pere va senti lo de's metja, pant per pant li va di, sense tussi. — Per lo que veig ja puch di que som un viu, ja difunt.

— Es segú que morirás si te tornas engatá y lo pitjó que perdrás es dos uys y quedarás sense poré caminá.

— Senyó ductó, m'ha de creure perque no l'hi dich per riure; ¿No creu vosté que per beure,

perdré ets uys y perdré es veure pero que no perdré es viure?

— En aquest mon tots es mals sempre tenen un purtell. — Ydó tayem finestrals balconades y purtals y conservem es castell.

Catsa de mistos.

Opinió autorisada sobre la manera d'adobar la vinya en les Argiles.

La manera segura y práctica d'augmentar la producció de la vinya, consisteix en adobarla degudament es a dir, tenint en compte les materies útils que reclama son desenrotlló y que no's troban en el terreno en forma assimilable per la planta.

Les materies que en major cantitat se notan en les fulles, sarments y fruyts del cep, son la cals, el nitrogeni y la potassa; l'ácit fosforich s'hi troba en proporcions mes petites; per lo tant, al preparar les fórmules para adobar els ceps y al establir les proporcions de cada un dels components que han d'entrar en una de aquelles, s'ha de tenir especial esment en que siguin assimilats facilmente per la planta, puig de no ser així el dispendi que l'adobada representa pot resultar improductiu.

Una opinió equivocada y molt corrent, es la de que en determinades terres pot prescindirse d'un fertilisant que en la vinya es el que domina.

Aquest cas se presenta en los vinyats de terres argiloses, ahont se prescindeix de la potassa per creures que es innecessari tal element en les terres.

Agrónoms notables han combatut l'error amb rahons de pes y repetides experiencies han comprovat la rahó de combatre l'idea equivocada. Derrerament un viticultor distingidissim y molt conegut, el senador frances per lo Departament del Haude Mr. Mir, ha publicat una nota que per son interés ha sigut reproduida per tota la premsa agrícola Francesa, en la que dona a coneixer el resultat de ses experiencies, fetes precisament pera averiguar d'un modo precis, si es o no d'alguna utilitat enterrá en les argiles adobs potássichs, comprobantse la eficacia y les ventatges econòmiques de son empleu en la fertilisació dels ceps.

(Seguirá)

Juan de Campos

Des terme de Ferreries

Per creureu un cas de curiositat y as mateix temps por ser de profit per cualcu, he volgut fer posar damunt LLUM-NOVA una prova de le bona casta que en bestia de llana, tenen a Sen-Arret d'aquest terme. Que no s'estranyí ningú si no está molt ben escrit perque no som mes que un brassé qui faig feyna a n'es mateix lloch.

Fa dos anys una bena va fe tres anyells, y des tres en van deixá fé un per merdá. A s'any venidó

va essé multó y de multó va tucá sa primera be-na de la cual van neixe tres anyells. En guany es merdá d'una vintena de benes que son totes ses des lloch y de tal manera se multiplican que avuy ja n'hi ha dotze de ses vint que tenen sa nácsia. D'aquestes dotze, dues en tenen un, vuyt en tenen dos, una en te tres y s'altra quatre; y amb lu que ses altres abultan es de creure que seguirán p'el mateix estil. Lo milló es que está cuntent amb ses seues y sense may aná trevat, no s'ha atrevit a saltar sa mitjera may; pero se tira da-munt el qui ni toca cap de ses seves benes.

Perque tuthom vegi lo multiplicadora qu'es aquesta rassa de Sen-Arret y perque hu he trubat digna de publicarse, per assó hu he enviat a LLUM-NOVA.

A. Moll.

Ferrerias 23 Nbre. de 1912.

ENSIAM DE FERRERIES

—Ahont vas tant currentis amb aquets paperots devall es bras?

—Ola! Ja hu veus.

—Y que's assó?

—Son unes apuntacions de com se feyan anti-gament ses sessions municipals.

—Vam com el se feyan. Deu essé molt curiós.

—Veus com la major part des regidós eran pa-gessus, casi tota se conversa era sobre vaques, lleurar, erba y coses per l'estil, lo que es molt na-tural, perque, *cada u a n'es seu art.*

—¿Y asso constava en acta?

—No, homu no. Hi havia el Sr. Segretari que molt be sabia s'obligació y allá ont deya *vaca*, en supusat, posava *municipi*, allá ont deya *furmet-jar* posava *obras públiques* y asi per l'estil y quant heu tenia l'est deya: ¿Vós l'amu que hi deys en assó?

Yo conforme; y vos Fulanu?—Lu mateix. Y aixi tots conformes firmayan sense casi may sebre de que se tractava.

—Es nostrus regidós d'avuy en dia riurian fent una bona xalada amb aquets papés.

—¡Cert! Perque ara al mancu se deuen enterá de que volem fer un clot en forma de font per re-plegá aigu pes vezins des poble.

—Ara qui dius de font, saps qui deu essé aquet *Quatre-uys de Ferreries* qui ha escrit dalt LLUM-NOVA. sobre carrés majós y de Pouets?

No se qui pot se. Te part de raó en lu que diu des perrill, pero s'hauria de pular uns cuants uys mes per veure milló ses lletres d'allá ont diu: Cal-le de S. Bartolomé, com jo amb tres hu he llegit.

Tal vegada pudria veure també sa gran brutesa que hi ha p'el redol de allá ont ell diu *es Pouets* a ne que antes deyan font, y que si heu cumensa a parllongá y tení a n'es poble sense aigu li direm, com antigament, *Sa Fontassa*.

—Tot s'arreglará. *A poc a poc van enfora.*

—Si, pero amb molta set fa mal anarhi enfora. Trop que's qui sen cuydan no'n deven pati gaire. Es ben cert lo que diu es refrany: *Ses coses de pa-lacio van despacio.*

Bastará per avuy y sols afagirem,

Que de sa porta des Pont
ja'n parlarem altres dies;
lu qu'interessa a Ferreries
per ara es lu de sa Font.

Un Ferreriench.

DES MERCADAL

BONA-NOVA

Fa un quant temps que va arribá a n'aquesta Ylla un subjecte que te per costum visitarnos al arribar aquesta temporada. Te per nom *Fret* y per ses senyals deu venir dels *Mars Artichs* ja que allá es fruyta de tot l'any.

Amb motiu de s'arribada d'aquest subjecte, a la Sala des Mercadal han encesa s'estufa que allá dins sa Segretaria está instalada *con y sin cargo al presupuesto* com deya aquell.

Teng un gran gust en comunicar aquesta bona nova a tots es llegidors de LLUM-NOVA perque si n'hi ha qualcun que sen hagi entemut del se-ñor Fret y te poques feynes, pot anar allá dalt a escaufarse, que no li costará cap dublé y de segú li estarán agrahits, per la companyia, els qui allá dalt passan ses hores aburrits y casi tot sols.

Un Xarrayre.

Mercadal 21 Novembre 1912.

Conversant amb en Cuatre-Uys

—Alabat sia Deu.

—Pera sempre. Ola! Com que faixem mes bona cara avuy.

—Ay si; ja m'he calmat un poch.

—Avuy m'en deveu du qualque una de bona, trop.

—¡Bona! Hu es y no hules. Ja sabeu que jo vos ne duch sempre moltes y de tota casta, pero basta que escriguem sa mes interessant de sa quinzena.

—¿Quin es aquesta?

—Jo vos diré. Vaig veure a un nombre de LLUM NOVA que un comerciant deya que li havian fet pagar es concert y que si no s'arreglava cercaria un *ca erissuné* per veureu a n'assó. Com vaig veure que en el nombre passat no'n surtia cap de *ca erissuné* vaig pensar que jo y vos fariam un bon servici publich, si hu explicavan.

—Trob que teniu rahó y convé que hu diguem Vam, explicauvós.

—Ydó quant s'administrador de Conssums Mer-cadalench a principi de s'any va haver de fer es rapartiment des cupu des Mitjorn, va venir aqui y va convidá algunes persones perque li ajudassin, ja que coneixian mes es publich, y entre aquestes persones hi havia alguns comerciants.

—Y qui eren aquestes?

—En Moll, en Juan de Sta. Clara... o be es pecat se pot di, pero es pecador no. Quant van haver de senyalá la cuota a n'aquets, ells van di que com a repartidós consentian a essé es mes carregats, tant com ets altres anys si importava, encara que enguany hi havia rebaixa. Se les senyalá es mácsim, y com van havé acabat l'administrador va di; ara vos hem de senyalá *es concert*.

—¿Encara mes? ¡Bon subjecte es aquet!

—Ells van di que essent que tant carregats es-tavan no era just les posassin ademés sa cuota des concert perque amb ella surtirian mes perjudicats que ets altres anys, y s'administrador *Caueta* les

va di: *A Palma no m'aprovarian es repartiment si no hi hagués senyalat ES CONCERT amb es comerciants, pero jo vos don paraula de que no'l pagareu que no mes es per figurá.*

—Bonu així ja vá; no'l pagaran y estarà acabat.

—¡Ca, ca! Lo bo es que ara, quant van pagar es darré trimestre des consum, també les van demaná es concert y a forsa crits les ho va fe pagar pero s'administrador després les va prometre que els hi turnaria es dublés perque se recordava be de la prumesa que lis havia feta. Pero veig que s'en descuida de turnalshi.

—¡Perfants! ¡No se descuidaria una vegada de veni a cobrar? Pero aquest homu haurá acabat, as Mijorn ningú el podrá veure, ja haurá acabat ses feynes per aquí.

—¿Si? Escoltau y veureu quina sanch tenen es Mitjurnés, ¡Sembla mentida!

—¿Que's estat? Digau.

—¿Idó aquesta setmana passada, aquet administrador va vení aquí a fe una vega? ¿En voleu mes?

—¡Ca, hi degué aná tot sol a vega! Ningú amb un dit de seny que sapigués assó, li voldria fe company.

Idó, escoltau. Vins y tot es nostru coqué, en Barceló hi va aná.

¿En Barceló en persona? ¡Estich aturdit!

Idó sí, y després de sa vega, sen van aná a sa custura, y allá s'administrador *Caneta* se va pruvá a glusá amb ell, amb en Barceló y ni hi va di de tota casta. Y lo milló es que tucava sa guiterra per acompanyarlos un putecari a n'a qui ell no'l pot veure gens.

—¡Mirau ses coses! ¡Qui hu havia de di! Jo lo que estrany es que l'vulguessin allá dintre y mes que ell hi volgués aná. Hi ha homus, de tota casta. ¿Pero que hu sabeu certa n'assó? No sian coses que sia fals.

—Un pardalet qui estava a sa finestra hu cantava. Jo l'vulia agafá per ferli esplicá be y m'ha fuyt. Així es que ara no puch di res més.

—Idó així, que encalsin es pardal es qui no hu creguin y li fassin di.

—Dios.

—Dios.

Dos qui en fan un.

✦ CRÓNICA ✦

DE CANOSTRA

Día 12 d'aquest mes va venir s'artillería de montanya que va passar la nit aquí y día 14 sa cavallería passanthi algunes hores.

—S'altre setmana van contreure matrimoni en Cristófol Barber Canet amb na Maria Pons.

—Día 21 en Bernat Moll Triay amb n'Antonia Allés Barber de sa Torre, y día 23 en Jaume Moll Mercadal amb n'Antonia Moll Moll. Desitjam a tots aquets novells matrimonis una llarga lluna de mel y felicitats en son nou estat.

—Día 18 Na Juana Piris esposa del nostru distinguit amich Magi Pons Pons, Vicesegretari de la Secció de Socors de «L'Unió de Mitjorn gran», va donar felisment a llum una nyeta. Deu les ho conservi y les ne doni alegría d'aquest primer fruyt de benedició.

—Tepim un mal hoste dins Mitjorn, De fa unes cuantes setmanes la difteria mos ha entrada a corral. D'ella han mort un fiy dels amos de San. Agusti-Nou que tenia nou anys y un d'en Bep Jordi de cosa d'un any. Son molts els fiyets atacats de la passa de coll. Deu mos n'alliberi a tots y aconsoli les familias dels finats y dels atacats y faixi que prest s'ausenti per no tornar ni aquí ni a una altre banda, malaltia tant terrible.

—Dilluns passat a les 5 del mati van dir la missa que «L'Unió de Mitjorn-gran» fa di cada any dins aquest mes en sufragi de s socis difunts.

SECCIÓ RECREATIVA

Soluciones al nombre 10

Semblanses.—1.ª En que tenen bandes.—2.ª En que te claus.—3.ª En que du creu.

Preguntes.—1.ª Es colsu. 2.ª Tres.—3.ª Un instrument de corda.

Endevinay.—Es plats.

Les van endevina. Totes, ningú.—Casi totes en Miguel Pons de Ciutadella y en Tofull Vidal. Un parey: En Toni Flurit en Nicolau des Tit, en Juan d'en Pere en Bep Sales y en Juan Gomila.

D'AVUY

PREGUNTES:

1.º ¿De quina casta de códuls hi ha mes a la ma?

Y 2.º ¿Que es lu que te teló y no te peu?

3.º Que's lo que sempre tendrian al seu nas les altes joves?

SEMBLANSES:

1.ª En que s'assembla un forné a una atlota jova?

2.ª ¿Y un mort a n'es carrés quant ha plogut?

3.ª Y un mussol a un moix?

ENDEVINAY:

¿Que es lo que's diu
una vegada amb un minut
dues amb un moment
y cap amb un any?

Catsa de mistos

Les solucions al nombre qui ve

Correspondencia de LLUM-NOVA

Raul M. Mir.—Avuy va part del vostre article. Com el periódich es petit el publicam a parts.—*Dos pagesus des Mercadat.* Tots els trabays que vengan amb psendonim, han de dur son verdader nom pel Director. Així no mos volem esposar. Juan Estelrich.—Vos ho enviarem com vau demanar. *Catsa de mistos.* Vostros traballs no van quebre en l'altra nombre, van en aquest. Enviau les solucions. Un *Ferreriench.* ¡Va el vostru ensiam. A Moll. Mos agrada y he hi va. Un *xerraire.*—Avuy en posam un dels dos. S'altre no pot anar *V. de B.* Benissim. Estam molt contents dels vostres articles.

Imprenta y llibreria de S. Fábregues.—Ciutadella.